

บทที่ 3

สภาพการณ์และ เหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการศึกษาของ
พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต)

จากการศึกษาชีวประวัติ การศึกษา หน้าที่การงาน และผลงานของพระเทพเวทีจะเห็น
ว่า พระเทพเวทีมีภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดสุพรรณบุรี มีเชื้อสายจีน และมาจากครอบครัวที่มีฐานะ
ปานกลาง มีครอบครัวที่สนใจการศึกษา โดยเฉพาะโยมบิดาได้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของ
บุตรธิดาให้ได้รับการศึกษาตามความถนัด และความสามารถจนได้รับความสำเร็จในชีวิตในรูปแบบ
ต่างๆ กันตามความรู้ ความสามารถ นอกจากนั้นโยมบิดายังเป็นผู้สนใจพระพุทธศาสนา เคยบวช
เรียนและสอบได้เปรียญธรรม 4 ประโยค

พระเทพเวทีได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนด้านการศึกษาเป็นอย่างดี จากครอบครัว
ถึงแม้ว่าท่านจะต้องหยุดเรียนตามระบบการศึกษาของรัฐ ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เนื่องจาก
จากสุขภาพไม่ดี โยมบิดาและพี่ชายได้แนะนำให้บรรพชา เมื่ออายุได้เพียง 12 ปี 4 เดือน ซึ่งก็
ทำให้ท่านได้เข้าสู่ระบบการศึกษาอีกแบบหนึ่ง

การที่ท่านได้บรรพชาเมื่ออายุยังน้อย เป็นโอกาสอันหนึ่งที่ท่านได้เริ่มศึกษาค้นคว้าด้าน
พุทธศาสนาได้เร็วขึ้น มีเวลาในการศึกษามากขึ้น ด้วยความเพียร และความสามารถส่วนตัวของ
ท่าน ทำให้ประสบความสำเร็จในการศึกษา กล่าวคือ สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคตั้งแต่เป็น
สามเณร และต่อมาสอบได้พุทธศาสนานักขัตติย เกียรติคุณอันดับ 1

ท่านเป็นพระภิกษุซึ่งทรงคุณความรู้ ความสามารถ มีอุปนิสัยชอบศึกษาค้นคว้าหาความรู้
อยู่เสมอ จึงทำให้มีความรู้กว้างขวาง ได้รับแต่งตั้งให้รับผิดชอบงานต่างๆ ทั้งงานของฝ่าย
สงฆ์และฝ่ายฆราวาส นอกจากนั้นท่านยังเป็นพระภิกษุที่ก่อปรด้วยศิลาจารวัตรและปฏิบัติ เป็นที่น่าน

เสื่อมใสศรัทธา เคารพยกย่องของบรรดาศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เลื่อนขึ้นมาโดยลำดับ ปัจจุบันเป็นที่พระเทพเวที ได้รับการถวายปริญญาคุณวุฒิปัทธกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของไทยถึง 6 แห่ง

ท่านเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่สนใจปัญหาสังคม และปัญหาการศึกษา จะเห็นว่างานนิพนธ์ของท่าน นอกจากงานด้านพุทธศาสนาแล้ว ท่านมักจะแสดงความคิดเห็นต่อสภาพสังคม สภาพการศึกษา โดยเฉพาะสภาพการศึกษาของสงฆ์ ท่านสามารถวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ได้ละเอียดลึกซึ้ง มีเหตุผล หลากแง่มุม แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ท่านจะเป็นพระภิกษุแต่ก็ได้ละเลยต่อปัญหาสังคม ปัญหาของบ้านเมือง ได้ปฏิบัติตามบทบาทของพระสงฆ์ที่ควรจะทำได้ ท่านได้เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาสังคมและ การศึกษาตามแนวพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอทั้งโดยการแสดงปาฐกถา และการนิพนธ์หนังสือ

การที่พระเทพเวทีสนใจกับปัญหาการศึกษา และเสนอแนวคิดทางการศึกษาไว้นั้น น่าจะมีปัจจัยหลายประการประกอบกัน ซึ่งอาจจะแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ปัจจัย เบื้องต้น

ปัจจัยเบื้องต้นเป็นปัจจัยซึ่งอาจจะไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อแนวคิดของท่าน แต่เป็นปัจจัยแรกที่นำไปสู่ปัจจัยในขั้นต่อไป ได้แก่ องค์ประกอบที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตในวัยเยาว์ เช่น สภาพแวดล้อมทางครอบครัว และองค์ประกอบภายในที่มีมาแต่เดิม ได้แก่ สติปัญญา อุปนิสัย

ก. ครอบครัว จากชีวประวัติของท่าน จะเห็นว่าท่านมาจากครอบครัวที่สนใจการศึกษา โดยเฉพาะโยมบิดา ดังที่ปรากฏในชีวประวัติของท่านตอนหนึ่งว่า เป็นครอบครัวแรกที่ส่งบุตรธิดาไปศึกษาในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์การศึกษาที่สำคัญ ซึ่งมีผลให้ท่านได้รับความรู้ ความคิด เป็นผู้ทรงคุณความรู้ในเวลาต่อมา

ข. สติปัญญา การที่พระเทพเวทีสามารถศึกษาวิชาการต่างๆ ที่ยากได้ติดตามที่ทราบกันอยู่นั้น แสดงว่าท่านเป็นผู้มีสติปัญญาดีเลิศ ดังที่อาจารย์เสฐียรพงษ์กล่าวไว้ว่า "คนอย่างนี้เราจัดเป็น

ัจฉริยะ นานา จะมิชะที่ ฉลาดด้วย ขยันด้วย" ² และ "ท่านเป็นคนที่คิดลึกซึ้ง หายาก ใจแฉ่งที่ ท่านมองอะไรต่ออะไรทะลุปรุโปร่ง วิเคราะห์วิจารณ์อะไรลึกซึ้ง" ³ หรือดังที่ ส. ศิวรักษ์ ได้กล่าว ถึงท่านว่า "เวลานี้มีพระชั้นนำที่อาจชี้ทางปัญญาเพื่อพัฒนาการศึกษาได้อยู่บ้างแล้ว เช่น พระธรรม- โภคจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) และพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เป็นต้น" ⁴

ค. อุปนิสัย ท่านมีอุปนิสัยที่ชอบศึกษาหาความรู้ตั้งแต่วัยเด็ก ชอบอ่านหนังสือและศึกษา หาความรู้ด้วยตนเอง เช่น การเรียนภาษาอังกฤษด้วยตนเอง ท่านเป็นผู้รักษาระเบียบวินัยใน ตนเอง เมื่อกำหนดว่าจะทำสิ่งใด เวลาใด ก็จะทำให้สำเร็จตามที่ตั้งใจไว้เสมอ ⁵ อุปนิสัยต่างๆ นี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ท่านได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ที่ต้องการ และทำในสิ่งที่ตั้งใจได้สำเร็จ ทำให้ เป็นผู้มีความรู้กว้างขวาง มีความคิดละเอียดลึกซึ้ง เนื่องจากได้ศึกษามาก ได้ศึกษาด้วยตนเอง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง

ปัจจัยส่งเสริม

ปัจจัยในข้อนี้ เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมต่อจากปัจจัยเบื้องต้น

ก. การอยู่ในสมณเพศและการศึกษา การที่ท่านเข้าสู่สมณเพศตั้งแต่เป็นสามเณร ประกอบกับมีนิสัยชอบศึกษาหาความรู้ และมีสติปัญญาดี ทำให้ท่านได้มีโอกาสศึกษาวิชาทางธรรมได้ มาก และศึกษาได้อย่างลึกซึ้งจนสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคตั้งแต่เป็นสามเณร นอกจากนั้นท่าน ยังสนใจศึกษาวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์ด้านอื่นๆ อีก เช่น วิชาภาษาอังกฤษ ประชญา ซึ่งล้วนแต่ ส่งเสริมให้มีความรู้ ความคิดกว้างไกล โดยเฉพาะความรู้ด้านพุทธศาสนา ดังนั้นการแสดงความ

² เสฐียรพงษ์ วรรณปก, จากเสฐียรพงษ์ วรรณปกถึงพระเทพเวทีและพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, 2532), หน้า 14-15

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18

⁴ ส. ศิวรักษ์, ทัศนะทางการศึกษาเพื่อความเป็นไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยุววิทยา, 2532), หน้า 150

⁵ สัมภาษณ์พระเทพเวที, 22 เมษายน 2533

คิดเห็น การวิเคราะห์ปัญหา แนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ ของท่าน จึงมักเกี่ยวกับการประยุกต์หลัก พุทธธรรมมาใช้เป็นส่วนมาก

ข. หน้าที่การงาน พระเทพเวทีได้รับผิดชอบในหน้าที่การงานต่างๆ หลายอย่าง ทั้ง งานด้านการสอนและการเป็นผู้บริหาร มีทั้งงานที่เกี่ยวกับฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ทั้งงานเผยแพร่ ศาสนาในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏในบทที่ 2⁶ เช่น เคยเป็นอาจารย์ ประจำที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัย เคยเป็นรองเลขาธิการมหาวิทยาลัย เคย ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ เคยได้รับอาราธนาไปเยี่ยม เยียนสถาบันการศึกษาชั้นสูง ทางพุทธศาสนาในประเทศ ลาว ศรีลังกา มาเลเซีย สิงคโปร์ ฮองกง ไต้หวัน เกาหลี และญี่ปุ่น และเคยได้รับอาราธนาไปบรรยายพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในมหาวิทยาลัยที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

การที่ท่านมีหน้าที่การงานที่ต้องรับผิดชอบด้านต่างๆ ดังกล่าวนั้น ทำให้ท่านได้รับรู้สภาพ การศึกษา จากประสบการณ์ตรงของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการศึกษาของสงฆ์ นอกจาก นั้นการได้มีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศ ก็น่าจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งอีก เช่นกันที่มีอิทธิพลต่อ แนวคิดทางการศึกษาของท่านในเชิงการศึกษาเปรียบเทียบ ดังจะเห็นได้ว่างานเขียนส่วนหนึ่งออก มาจากประสบการณ์ตรงของท่าน ดังที่อาจารย์ เสฐียรพงษ์กล่าวไว้ว่า "จากการอ่านหนังสือของท่าน แสดงให้เห็นว่าออกมาจากประสบการณ์ คือไม่ใช่เป็นเพียงนักลอกตำรา...ท่านเจ้าคุณไม่ใช่เป็น นักทฤษฎีอย่างเดียว เป็นนักปฏิบัติด้วย งานเขียนของท่านจับใจคนก็เพราะออกมาจากประสบการณ์ ตรง"⁷

⁶ พระเทพเวที, เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531), หน้า 112

⁷ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, จากเสฐียรพงษ์ วรรณปกถึงพระเทพเวทีและพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, 2532), หน้า 18

ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของไทยโดยทั่วไป และสภาพคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนา ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไทย ปัญหาสังคมต่างๆ ทำให้ต้องมองหาสาเหตุและวิธีแก้ไข และการที่ท่านมีความสนใจวิชาการต่างๆ หลายสาขา โดยเฉพาะมีความแตกฉานในพระพุทธศาสนาและปรัชญา จึงทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์และมองเห็นว่าปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหานี้อันหนึ่ง คือการศึกษา และอาจจะเนื่องจากท่านมีความรู้แตกฉานด้านพุทธศาสนา จึงทำให้ท่านเสนอแนวความคิดในการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการศึกษา โดยที่มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนากับสังคมไทย ปัจจัยทางสังคมที่ได้กล่าวไปข้างแล้วนั้น ได้แก่

ก. สภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมไทย ซึ่งจัดเป็นประเทศกำลังพัฒนา ประเทศไทยได้เริ่มมีการพัฒนาตามอย่างอารยประเทศเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา มีการสร้างความเจริญทางวัตถุ ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งมีรูปแบบเป็นของตัวเอง สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีสถาบันสำคัญ คือ ราชวงศ์ ศาสน์ กษัตริย์ แต่หลังจากที่ได้มีการพัฒนาประเทศประมาณ 20 ปี ได้เกิดความห่างเหินระหว่างทางฝ่ายวัดหรือศาสนากับทางฝ่ายบ้านเมืองหรือรัฐและราษฎร ทางฝ่ายวัดหรือศาสนายังคงรักษาระบบเก่าไว้ แต่ฝ่ายรัฐกับราษฎรได้มุ่งดำเนินไปตามแบบตะวันตก ความร่วมมือระหว่างฝ่ายวัดหรือศาสนา กับฝ่ายรัฐและราษฎรในกิจการต่างๆ มีน้อยลงไป คงเหลือแต่ด้านพิธีกรรมทางศาสนา เท่านั้น บทบาทของทางฝ่ายศาสนาในการสร้างสรรค์สังคมมีน้อย

อย่างไรก็ตามผลการพัฒนาประเทศเท่าที่ผ่านมา จะเห็นว่าการศึกษาที่สร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติทางวัตถุอย่างเดียวนั้น ย่อมทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่นด้านมลภาวะ ด้านสุขภาพจิตของประชาชน ปัจจุบันปัญหาสังคมต่างๆ ก็มีมากขึ้น ค่านิยมของสังคมไทยก็เปลี่ยนไป เช่น ค่านิยมชอบความหรูหรา ฟุ่มเฟือย ชอบบริโภคมากกว่าผลิต ทำให้เกิดปัญหานี้สิน คนรุ่นใหม่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ชอบความสนุกสนาน ขาดระเบียบวินัย ซึ่ง

พระเทพเวที กล่าวว่า ส่วนหนึ่งเป็นผลของการพัฒนาที่ผิดพลาด สังคมไทยควรมีลักษณะการพัฒนาที่เป็นของตัวเองไม่ให้ล้าหลังอย่างชนบท แต่ก็ไม่ให้เจริญ เสื่อมโทรมอย่างกรุงเทพ^๘

ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประการหนึ่ง คือ การศึกษา พระเทพเวที กล่าวว่า "เป้าหมายการศึกษาและพื้นฐานทางสังคมนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน ต้องมีการสร้างจิตสำนึกทางสังคม ซึ่งเป็นจิตสำนึกในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ และความใฝ่รู้ ความพยายามใช้ปัญญาอย่างจริงจัง"^๙ และสิ่งที่พิจารณาต่อไปก็คือ การแก้ปัญหาคือปัญญานั้น จะต้องเข้าถึงพื้นฐานของสังคมไทย รู้จักเลือกสิ่งที่ดีมาใช้ และดำรงสิ่งดีที่มีอยู่เอาไว้^{๑๐}

จะเห็นว่า เนื่องจากพระเทพเวทีมองเห็นว่า ปัญหาสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับการศึกษา กล่าวคือการศึกษาเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการพัฒนาคน การศึกษาจึงควรจะมีบทบาทในการแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วย ท่านมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคม การศึกษาควรมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ ของสังคมและการพัฒนาจะดำเนินไปด้วยดี เมื่อองค์ประกอบทุกส่วนของสังคมพัฒนาไปอย่างประสานกลมกลืน^{๑๑}

ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวทีประการหนึ่งก็คือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น นอกจากนั้น ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ป็นจะมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการศึกษาของท่านนั้น ป็นจะได้แก่สภาพคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนา

^๘ พระราชวรมุนี, มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด, 2528), หน้า 48

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๑๑} พระเทพเวที, เพื่อนาคคของการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531), หน้า 170

ข. สภาพคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนา พระเทพเวทีมองเห็นว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับเมืองไทยมาเป็นเวลานาน และมีประโยชน์ต่อสังคมไทย โดยเฉพาะด้านการศึกษา แต่ปัจจุบันบทบาทของพระพุทธศาสนาต่อการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า

... พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิด คำสอน ความเชื่อถือ และการปฏิบัติที่เก่าแก่ ซึ่งเมืองไทยนับถือกันมาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนาได้มีประโยชน์แก่อุปถัมภ์กิจการด้านต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษามาก หรือจะพูดให้ถูกว่า บรรพบุรุษของชาวไทยได้นำเอาพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในทางการศึกษาในประเทศไทยมากบ้าง น้อยบ้างตามยุคสมัย แต่ในปัจจุบันการศึกษาที่ดำเนินกันอยู่ในระบบที่เป็นทางการ เป็นระบบสมัยใหม่ ซึ่งได้รับเอาแนวความคิดทางตะวันตกเข้ามามาก ...¹²

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายวัดหรือศาสนากับฝ่ายรัฐ ฝ่ายจัดการปกครองบ้านเมือง ได้ดำเนินไปคนละทาง หลังจากที่มีการปรับปรุงประเทศไทยให้ทันสมัย สถาบันสงฆ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันศาสนาอันหนึ่ง จะมีความหมายต่อการพัฒนาสังคม พัฒนาคน หรือการให้การศึกษาน้อยลงไป ทั้งๆ ที่ในอดีตสถาบันสงฆ์มีหน้าที่หลัก คือ เป็นผู้นำทางปัญญา มีหน้าที่แสดงหลักธรรมทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ แต่ปัจจุบัน หน้าที่ บทบาท และสถานภาพของวัดและพระสงฆ์ เปลี่ยนไปวัดไม่ได้ เป็นศูนย์กลางของสังคมและการศึกษาเหมือนในอดีต พระเทพเวทีกล่าวไว้ว่าสาเหตุก็คือการศึกษา เพราะการศึกษาหลุดออกไปจากวัด เมื่อการศึกษาแบบตะวันตกแพร่เข้ามา ทั้งๆ ที่บทบาทสำคัญของสถาบันสงฆ์นั้นยังมีอยู่ แต่คนมองไม่เห็น บทบาทที่ว่านี้คือ การช่วยให้ความเป็นธรรมแก่สังคม¹³

¹² พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), หลักการศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, 2532), หน้า 1

¹³ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), หน้า 344

ผู้ที่เข้ามาในสถาบันสงฆ์ในปัจจุบันส่วนมาก เป็นประชาชนที่เข้ามาเพื่อการศึกษาใน ฐานะพลเมืองที่ไม่สามารถเข้าศึกษาในระบบของรัฐได้ แต่ทางรัฐไม่ได้มองเห็นความจริงในข้อนี้ จึงไม่ได้ให้การสนับสนุนการศึกษาด้านนี้

จากสภาพดังกล่าวนี้พระเทพเวทีมีความเห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ควรจะต้อง เปลี่ยนไป จะต้องทำตัวให้พร้อมที่จะเป็นผู้สอนประชาชนได้ และการจะทำให้เกิดผลดังกล่าว ปัจจุบันอย่างหนึ่งคือทางฝ่ายรัฐต้องมองเห็นความสำคัญของพระ ¹⁴

ลักษณะของพระในปัจจุบันควรมีทั้งความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและสามารถ แสดงออกมา ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับสังคม ปรึกษาให้เข้าใจง่าย และให้มองเห็นคุณค่า พระต้อง มีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อสังคม

จะเห็นว่าสภาพคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนา ได้เปลี่ยนแปลงไป บทบาท สถานภาพของพระสงฆ์ที่มีในสังคมต่างจากอดีต แต่พระเทพเวทีได้ชี้ให้เห็นว่าความจริงแล้วสถาบัน สงฆ์น่าจะยังมีคุณค่าต่อสังคมไทยอยู่ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ดังนั้นควรจะสนใจให้การศึกษา แก่พระสงฆ์ และส่งเสริมให้สถาบันสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาคน พัฒนาสังคมให้มากขึ้น ดังนั้นจึง อาจจะกล่าวได้ว่าแนวคิดด้านการศึกษาของสงฆ์และการพัฒนาสังคมด้วยการศึกษา นั้น ส่วนหนึ่งเริ่ม จากการมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของกิจการพระพุทธศาสนาและสภาพคณะสงฆ์ ¹⁵

---

¹⁴ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เศสตีไทย, 2518), หน้า 353.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35